

De straat van Gibraltar, die Europa van Marokko scheidt, is maar 14 kilometer breed. Miljoenen Europeanen (waaronder veel Marokkaanse emigranten) gaan jaarlijks in Marokko op vakantie. Andersom wagen vele tienduizenden de oversteek – legaal of illegaal. De banden tussen Europa en Marokko zijn nauwer dan veel mensen weten. Sinds 1995 is de economische steun van de Europese Unie (EU) uitgebreid met tientallen grote en kleine ontwikkelingsprojecten. Als tegenprestatie moet Marokko verbeteringen laten zien op het gebied van 'goed bestuur' en mensenrechten. In deze brochure zetten we de economische- en ontwikkelingssteun van de EU af tegen de actuele situatie van oppositiepartijen, onafhankelijke media, vrouwen- en mensenrechtenactivisten. Draagt het EU-beleid bij aan ontwikkeling, democratie en mensenrechten? Oordeel zelf maar...

Relatie EU-Marokko in 7 SMSjes

- *Het belangrijkste is economische vooruitgang, want dat brengt de stabiliteit om sociale en politieke rechten te waarborgen. (Bruno Dethomas, EU-vertegenwoordiger in Marokko)*
- *De goede resultaten in de economische en sociale sectoren niet vergezeld door een vergelijkbare versteviging van mensenrechten en democratisering (Eindevaluatie EU-ontwikkelingsprogramma MEDA II, juni 2009)*
- *Liever dan islamitische politieke partijen heeft Europa een lichte dictatuur. Geen Saddam, maar een 'Hassan II light', zoals zijn zoon Mohammed VI. (Anass Bendrif, Forum - Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling)*
- *Er moet een einde komen aan de straffeloosheid van de verantwoordelijken voor de ernstige mensenrechtenschendingen in het verleden, maar ook in het heden. (Salah Abdellaoui, directeur Amnesty International Marokko)*
- *Marokko is een gelijkwaardige partner, het moet dus niet zo zijn dat de EU een scheidsrechter is en Marokko constant op de vingers tikt. (Nadia Bouras, historica en lid Conseil Supérieur des Marocains à l'Étranger)*
- *Een snelweg van Marrakech naar Casablanca aanleggen is niet voldoende, het gaat ook om een snelle weg naar mensenrechten en democratie. (Samira Bouchibti, parlementslid PvdA)*
- *De EU vergrijst, Marokko's jonge bevolking heeft opleidingen en werk nodig. Waarom is dit vergeten in het nieuwe Associatieverdrag? (Nadia Salah, redactiefchef van Groupe Eco Medias)*

Wat vindt het World Economic Forum van Marokko?

Volgens dit orgaan van zakenlieden en wereldleiders staat Marokko 70^e op de lijst van competitieve economieën in de wereld. Ter vergelijking: Tunesië staat op de 34e plaats, Egypte op de 65e. Marokko stijgt echter snel op deze lijst, vanwege het economische hervormingsprogramma en recente investeringen in infrastructuur (wegen), havenfaciliteiten en telecommunicatie. Van de Marokkaanse bevolking leeft 15 procent onder de armoedegrens van één dollar inkomsten per dag. 47 procent van de bevolking is analfabeet (volkstelling 2004). Volgens recent onderzoek zijn er 600.000 kinderen die gedwongen worden om te werken.

En Amnesty International?

Deze vermaarde mensenrechtenorganisatie zegt in zijn rapport over Marokko in 2009: *Kritiek op de monarchie en opvattingen die in strijd waren met de officiële [mening van de overheid] werden bestraft. De autoriteiten maakten gebruik van buitensporig geweld om demonstraties tegen de regering uit elkaar te slaan. Voorstanders van zelfbeschikkingsrecht voor de bewoners van de Westelijke Sahara werden lastiggevallen en vervolgd.*

Transparency International, Berlijn:

Deze internationale corruptiewaakhond meldt dat Marokko na Tunesië het minst corrupte land van Noord-Afrika is, maar corruptie is er nog altijd de grootste belemmering voor het zakendoen.

Het Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN), Kopenhagen:

Dit netwerk wordt door de EU gefinancierd. Tijdens een recente conferentie met Marokkaanse overheid en maatschappelijke organisaties vraagt de EMHRN: *een duidelijke rapportage van de Marokkaanse overheid over de kwesties genoemd in het Associatieverdrag met de EU op het gebied van de vrijheid van meningsuiting en vereniging, de rechten van het kind, de doodstraf, de onafhankelijkheid van de rechtspraak, de strijd tegen corruptie en de verbetering van de rechten en situatie van gevangenen.*

Het Westen

Marokko kent geen scheiding van godsdienst en staat, de koning is 'bevelhebber der gelovigen'. Oppositie tegen de koning krijgt hierdoor makkelijk een 'radicaal islamitisch karakter' zegt Mohamed Darif, islamdeskundige van de Universiteit Hassan II in Casablanca. De EU en de VS maken zich zorgen over de opkomst van islamitische partijen, sinds Marokko vrije verkiezingen heeft ingevoerd (1997).

En wat vindt de EU-baas?

Bruno Dethomas, EU-vertegenwoordiger in Marokko zegt: *Marokko moet zijn nieuwe rijkdom gaan aanwenden voor armoedebestrijding. Het belangrijkste is economische vooruitgang, want dat brengt de stabiliteit die vereist is om sociale en politieke rechten te waarborgen. Het moeilijkste is het scheppen van voldoende werkgelegenheid en het tegengaan van de illegale migratie. Anderzijds, de EU heeft goed gekwalificeerde arbeidskrachten nodig, maar dan is er het risico van braindrain. De EU acht educatie van groot belang, een kwart van de*

bilaterale begroting van € 654 miljoen voor de komende vier jaar wordt daaraan besteed. Nu het economisch goed gaat, moet Marokko de nieuwe rijkdom inzetten voor armoedebestrijding.

Geen radicalisering aan de EU-grenzen

De regimes in Noord-Afrika en het Midden-Oosten zijn autoritair, soms in lichtere mate (Marokko), soms in zwaardere mate (Egypte, Tunesië). Onder zulke omstandigheden gaan burgers zich verzetten. De stabiliteit wordt bedreigd. De EU wil absoluut geen radicalisering en onrust aan zijn grenzen, dus ontwikkelde het een 'Euromediterraan' beleid om politieke en economische hervormingen in het gebied te steunen.

Mediterrane partnerlanden van de EU

Barcelona-proces

In 1995 tekenden in Barcelona vijftien EU-lidstaten en twaalf landen in en rond de Middellandse Zee het Euromediterrane Partnerschap. Het *Barcelonaproces* is geboren. Cyprus, Malta, Israël en Turkije doen eraan mee, net als acht Arabisch sprekende landen: Marokko, Algerije, Tunesië, Egypte, Jordanië, Palestijnse gebieden, Syrië en Libanon.

De verklaring van Barcelona klinkt goed. Men wil:

- de democratie, mensenrechten en veiligheid in het gebied versterken;
- economisch samenwerken om vanaf 2010 een vrijhandelszone te creëren;
- de contacten stimuleren tussen bewoners van de verschillende landen.

Deze doelen zijn in de jaren daarna uitgewerkt in bilaterale *associatieverdragen* en sinds 2005 in *actieplannen* tussen de EU en de afzonderlijke partnerlanden.

De EU stopte de Mediterrane partners tussen 1995 en 2006 zo'n € 20 miljard toe om de bilaterale afspraken waar te maken. Het ging voor bijna de helft om giften uit het MEDA-fonds voor onder meer economische hervormingen, onderwijs en gezondheidszorg. De rest bestond uit 'zachte leningen' van de Europese Investerings Bank (EIB) voor grote infrastructuurprojecten, zoals wegen, spoorwegen en energiecentrales.

Giften en leningen van de EU aan Euromediterrane partnerlanden

Periode	MEDA	Europese Investeringsbank
1995-1999	3.4 (MEDA I)	4.8
2000-2006	5.4 (MEDA II)	6.4 (t/m 2007)
Totaal	8.8	11.2

In € miljard. Bron: Europese Commissie

European Neighbourhood Policy

In 2004 breidt de EU uit van 15 naar 25 lidstaten. Er ontstaat een schil van nieuwe buurlanden in het oosten. De Europese Unie besluit tot één buurlandenpolitiek: zowel de oostelijke burens Moldavië, Oekraïne, Wit-Rusland, Georgië, Armenië en Azerbeïjan als de tien zuidelijke Mediterrane burens worden ondergebracht in de nieuwe *European Neighbourhood Policy* (ENP). Onder het ENP wordt met elk buurland een *actieplan* voor politieke en economische hervormingen opgesteld voor steeds drie tot vijf jaar.

In de plaats van het MEDA-fonds komt vanaf januari 2007 het *European Neighbourhood &*

Partnership Instrument (ENPI). ENPI wordt voor de periode 2007-2013 gevuld met € 12 miljard. Negentig procent daarvan gaat bilateraal naar de EU-buurlanden. Tien procent gaat naar regionale programma's voor meerdere buurlanden tegelijk.

Unie voor het Mediterrane Gebied

Binnen Europa vaart Frankrijk een eigen koers. Nicolas Sarkozy, sinds mei 2007 de Franse president, constateert dat het 'Barcelonaproces' is vastgelopen door controverses met Arabische landen rond Israël. Sarkozy komt met een 'Mediterrane Unie' voor alléén de landen die grenzen aan de Middellandse Zee. Hij sluit Turkije en heel veel EU-landen uit van deelname. Het Franse solisme wordt door EU niet gepikt en de Franse president moet accepteren dat alle landen van het Barcelonaproces meedoen. In juli 2008 mag Sarkozy zijn unie in Parijs presenteren, samen met co-voorzitter Mubarak, de president van Egypte.

Vlnr Barroso, Mubarak, Sarkozy, Ban Ki-Moon

De Mediterrane Unie concentreert zich op zes niet politiek gevoelige projecten: het schoonmaken van de Middellandse Zee, snelle transportroutes naar de Noordafrikaanse havens, bestrijding van natuurlijke of door de mens veroorzaakte rampen, een Middellandse Zee plan voor zonne-energie, de oprichting van een Euromediterrane universiteit in Slovenië, en de ontwikkeling van kleine en middelgrote ondernemingen. Door de woede van de Arabische landen over de Israëlische inval in de Gazastrook in december 2008 is de uitvoering van de projecten ernstig vertraagd.

Veiligheidssteun

Sinds december 2003 heeft de EU een Europese Veiligheidsstrategie. Ook het Mediterrane gebied speelt een rol: de EU heeft belang bij goed bestuurde, stabiele landen en een veilige energievoorziening vanuit het gebied. Militaire steun, hulp voor politie en justitie, samenwerking in de strijd tegen het terrorisme: het zijn terreinen waarop de EU Marokko in de armen sluit als serieuze partner.

EU-landen onderhouden via de NAVO nauwe banden met Marokko. Sinds 1997 heeft

de NAVO een *Mediterranean Cooperation Group* die jaarlijks werkplannen maakt met zeven Mediterrane landen: Egypte, Israël, Jordanië, Marokko, Mauritanië en Tunesië – en sinds 2000 ook Algerije.

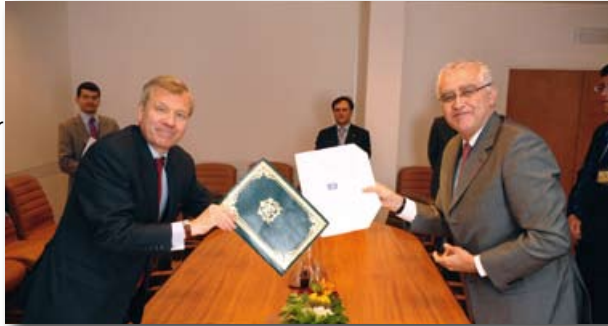
In 2005 nemen de EU en de Mediterrane partners een Euromediterrane Gedragscode tegen Terrorisme aan. De tekst roept op in de strijd tegen terrorisme de mensenrechten niet te veronachtzamen. Dat is - zacht gezegd - geen sterk punt in het Marokkaanse binnenlands beleid.

Marokkaanse militairen op bezoek bij de NAVO december 2008

De Marokkaanse regering heeft recent voor bijna € 3 miljard aan grote defensieorders uitgezet: De VS leveren 24 F-16's (€ 1,6 miljard), Frankrijk levert een FREMM Multimission fregat (€ 470 miljoen). Nederland profiteert flink mee:

Damen Shipyards bouwt nu voor de Marokkaanse koning maar liefst drie SIGMA fregatten (€ 800 miljoen, zie plaatje). Daarnaast wordt de modernste bewapening geleverd door onder andere Frankrijk, België, Italië, Spanje, de VS en Wit-Rusland. Zelf exporteert Marokko kleine wapens naar Italië.

Marokko sluit zich in juni 2008 aan bij Action Endeavour - een NAVO-marineoperatie om terrorisme in het Middellandse Zeegebied te bestrijden.

Ongerekend komt het er bijna op neer dat het geld dat de EU in Marokko aan ontwikkelingshulp besteedt er aan de ander kant weer uitvliegt aan defensie-uitgaven. Op deze manier wordt koning Mohammed VI in staat gesteld om voor de EU en de VS politieagent te spelen tegen terrorisme, illegale migratie en piraterij. Niet voor niets spreken de VS over Marokko als bondgenoot in de frontlinie van de mondiale strijd tegen het terrorisme. Dat het binnen zo'n deal met Marokko voor de EU, de VS of Nederland niet zo handig is om harde uitspraken te doen over mensenrechten of onafhankelijkheid van de Westelijke Sahara spreekt voor zich. Dat Marokko de VS ook steunde bij de invallen in Irak is volgens waarnemers een belangrijke reden voor toenemend antiwesters islamisme onder de bevolking en in de Marokkaanse politiek.

De EU in Marokko: verdragen en geldstromen

Het MEDA-programma, ingesteld tijdens de Barcelona Conferentie, was het belangrijkste raamwerk voor EU-steun aan Marokko in de periode 1995-2006. De directe EU-steun bedroeg in deze periode ruim € 1,6 miljard. Vanaf 2007 is het MEDA-programma vervangen door het *European Neighbourhood Programme Instrument* (ENPI). Tussen 2007 en 2010 ontvangt Marokko € 654 miljoen steun uit het ENPI, een sterke toename ten opzichte van voorgaande jaren. Marokko is hiermee de grootste ontvanger geworden van EU-steun van de Mediterrane partnerlanden. Het grootste deel van de EU-subsidie wordt uitgekeerd als begrotingssteun, dus directe donaties aan de Marokkaanse staatskas voor overeengekomen projecten. Ongeveer tien procent van de EU-steun gaat naar de Europese Investeringsbank (EIB) om de rente van milieuleningen aan Marokko laag te kunnen houden.

Van de € 654 miljoen die in 2007 tot en met 2010 uit het ENPI worden besteed, is € 296 miljoen bedoeld voor sociale doelen (onder meer onderwijs), € 240 miljoen voor economische hulp, € 50 miljoen voor milieuprojecten, € 40 miljoen voor ondersteuning van diverse ministeries en € 28 miljoen voor 'goed bestuur' en mensenrechten.

Overzicht EU-steun aan Marokko 1995-2010 (€ miljoen)

PERIODE	'95 t/met '99	'00 t/met '06	'07 t/met 2010	Rente-steun EIB	Totaal	Gem. per jaar
GIFTEN MEDA/ENPI	656	677	654	267	2.254	140,9

Bron: EU Strategy Paper Morocco; National Indicative Programme 2007-2010

De Europese Investeringsbank (EIB) is actief in Marokko sinds 1978. Tot 2009 leende de EIB in totaal ruim € 3,5 miljard aan de Marokkaanse overheid. Van deze leningen is ruim € 1,3 miljard verstrekt in de periode 2004-2009. De omvang van EIB-leningen aan Marokko is recent dus sterk toegenomen.

Overzicht EIB-leningen aan Marokko 1978-2009 (€ miljard)

LENINGEN	'78 t/met '04	'04 t/met '09	Totaal	Gem. per jaar '04-'09
EIB	2,185	1,315	3,500	0,263

Bron: EIB factsheet Morocco 2008 / www.eib.org

De EU in Marokko: projecten uitgelicht

Verbetering basisonderwijs op het platteland (€ 40 miljoen, 1998-2006)

Het *Basic Education Programme* werd in 1998 gestart, in samenwerking met het Marokkaanse ministerie van Onderwijs. Doel was om in acht economisch achtergebleven gebieden via betere schoolfaciliteiten en onderwijsprogramma's de dagelijkse leefomstandigheden te verbeteren.

Volgens EuropeAid zijn er 12.350 nieuwe schoolkantines mogelijk gemaakt, waardoor schoolbezoek van 996.000 leerlingen wordt gestimuleerd. Ongeveer de helft daarvan is meisjes. Naast de renovatie van 1.053 schoolgebouwen en 683 lokalen zijn er 79 woningen voor onderwijzers en 31 nieuwe kantoorvoorzieningen gebouwd.

Vrouwenrechten: verbetering economische situatie plattelandsvrouwen en stimuleren productie Arganolie. (€ 6 miljoen, 2003-2008)

De zaden van de Argan-boom, die groeit in Zuid-Marokko en het aangrenzende gebied in Algerije, bevatten een kostbare olie die wordt gebruikt voor medicinale doelen en cosmetica. Het winnen van Arganolie is van oudsher en vrouwenzaak, maar deze kostwinning staat onder druk door verdroging en verwaarlozing van de verspreid groeiende bomen. Met hulp van de EU zijn 42 lokale en vijf regionale coöperatieën opgericht en 8 onderzoeksprojecten gestart naar de duurzame winning en toepassing van Arganolie. Verder werden een onderwijsprogramma voor vrouwen en een alfabetiseringsprogramma mogelijk gemaakt voor 2000 vrouwen die werkzaam zijn in de winning van 'het Marokkaanse goud'.

Productie Arganolie door Marokkaanse vrouwen

Cultuur: Euromed Audiovisueel II (€ 15 miljoen 2006-2008)

Dit regionale programma is gericht op versterking van de audiovisuele sector en culturele uitwisseling tussen de Mediterrane landen. Er zijn 12 projecten medegefinancierd, onder andere gericht op herstructurering van de filmindustrie, concrete filmproducties, festivals en presentaties van films uit het 'Zuiden' in Europa. Binnen Marokko zijn 10 films medegefinancierd en 41 professionals ondersteund. Volgens EuropeAid zijn de producties gepresenteerd aan 75.000 mensen in het 'Zuiden' en in Europa zelf. Ook kwam de *Arab Cinema Directory* tot stand (www.acdr.net).

Bioscoop Marrakech

Arbeidsmigratie (€ 5 miljoen 2005-2008)

Anapec (het Marokkaanse agentschap voor 'werkgelegenheid en beroepsstraining') ontving € 5 miljoen voor vorming, opleiding en plaatsing van arbeidsmigranten naar Europa. In 2005 kregen 1.370 arbeidsmigranten een soort inburgeringscursus voor Europa. In 2006 waren het er ruim 2.000 en in 2007 ruim 5.000. Eind 2008 waren via Anapec ongeveer 12.000 plaatsingen bij Europese bedrijven tot stand gekomen. Het gaat altijd om tijdelijke banen. Anapec vermeldt als prestatie dat tussen 95 en 100 procent van de arbeidskrachten weer naar Marokko terugkeert.

Vrouwelijke arbeidsmigranten

Waterzuivering

Marokko profiteerde tussen 2003 en 2008 van het regionale EU-programma *MEDA Water* (€ 36,5 miljoen). Dankzij dit programma en het LIFE-milieuprogramma van de EU heeft Marokko in een gebied ten zuidwesten van Casablanca – tussen Sidi Bennour en Jadida - vervuild rivierwater gezuiverd voor de lokale landbouw. Een proefstation in Khmis Zmamra haalt de verontreiniging uit het water en maakt kunstmatig uit het opgevangen slib.

De EU helpt Marokko water te zuiveren voor de landbouw

Dergelijke projecten zijn van groot belang voor Marokko omdat in de praktijk slechts 8% van het Marokkaanse afvalwater gezuiverd wordt. MEDAWARE-onderzoek heeft daarnaast aangetoond dat de helft van Marokko's 72 waterzuiveringsstations kapot is. De EU helpt dus voorkomen dat landbouwgewassen met vervuild water worden besproeid en dat de gezondheid van consumenten en de export naar Europa in gevaar komen.

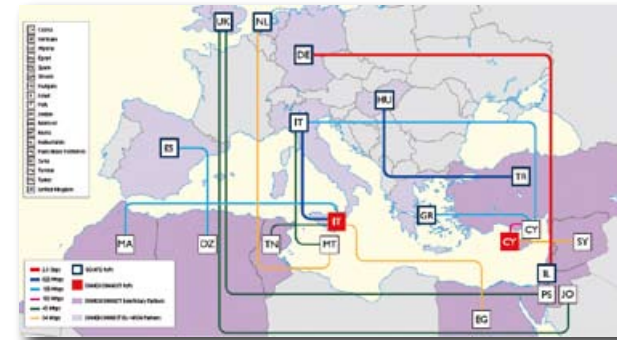

overleg met boeren in Haouz

Wetenschappelijke samenwerking en onderzoek

Naast de Mediterrane partnerprogramma's profiteert Marokko ook van andere EU-programma's die zijn opengesteld voor niet-lidstaten. Een voorbeeld is het *Framework Programme for Research and Technological Development* (FPRTD). Marokko is ook opgenomen in EUMEDCONNECT, een snel computernetwerk van de Mediterrane partners met onderzoeksinstituten van de Europese Unie.

ICT-verbindingen tussen EU-onderzoeksinstituten en de Mediterrane partnerlanden

bron: www.eumedconnect.net/server/show/nav.509

De ontwikkeling van het Rifgebied (Noord-Marokko)

De EU stopt tussen 2006 en 2010 € 30 miljoen in de aanleg van 72 kilometer weg in twee achtergebleven provincies in het Rifgebied – Chefchaouen en El Hoceima. De nieuwe wegen worden verbonden met de economisch zeer belangrijke weg tussen Tanger en Oujda. Op die manier wil de EU de economische ontwikkeling in de regio stimuleren. In de zes noordelijke provincies van het Rifgebergte – Chefchaouen, El Hoceima, Nador, Oujda, Taza en Taounate - heeft de EU van 1998-2008 ook een ruraal ontwikkelingsprogramma gesteund (€ 25 miljoen). Hiervan hebben 190.000 Riffijnen geprofiteerd. Er zijn o.a. 1,7 miljoen fruitbomen geplant.

Armoedebestrijding

Tussen 2007 en 2011 steunt de EU de Marokkaanse regering bij de uitvoering van het armoedebestrijdingsplan INDH. De Europese steun van € 60 miljoen is gericht op de 403 armste plattelandsgemeenschappen. Het geld wordt geïnvesteerd in werkgelegenheid, alfabetisering, gezondheidszorg, opleidingen, de lokale infrastructuur en de versterking van de rol van de bewoners in de besluitvorming over al deze projecten.

De Europese Investeringsbank in Marokko

De Europese Investeringsbank is in Luxemburg gevestigd en is eigendom van de 27 EU-lidstaten. De bank heeft als hoofdtaak in Europa grote infrastructuurprojecten mogelijk te maken en het bedrijfsleven te ontwikkelen, maar investeert ook buiten Europa in bevriende naties. In 2008 was de verhouding € 51,5 miljard in de EU en € 1,3 miljard in de Mediterrane partnerlanden (2 procent). In totaal leende de Europese Investeringsbank (EIB) tussen 1995 en 2008 ruim € 3 miljard tegen een gunstige rente en looptijd aan de Marokkaanse overheid, bedrijven en banken. Deze leningen zijn afkomstig uit het FEMIP-programma van de EIB. Het geld maakt grote infrastructuurprojecten mogelijk (zoals wegen), energiewinning- en distributie (zoals windmolenparken), de ontwikkeling van privéondernemingen (vooral klein en middelgroot) en milieuprojecten (zoals riolering en waterzuivering). Hieronder enkele voorbeelden.

Modernisering en verlenging van de levensduur van de Mohammedia energiecentrale, 25 kilometer ten Noorden van Casablanca (€ 40 miljoen).

Modernisering en verlenging van de levensduur van de Mohammedia energiecentrale, 25 kilometer ten Noorden van Casablanca (€ 40 miljoen).

Bouw van een nieuwe tolweg tussen Fez en Taza (€ 180 miljoen). De weg vormt een flinke impuls voor de economie van Noord-Marokko.

Gezondheidszorg: renovatie en verbetering van 17 ziekenhuizen (€ 70 miljoen), waaronder het Ibn Sina Universitair ziekenhuis in Rabat.

Haven van Tanger

In 2008 gaf de EIB een lening van € 40 miljoen voor de bouw van een tweede containerterminal in de haven van Tanger.

Met een lening van € 80 miljoen van de EIB is vanaf 2005 een windmolenpark gebouwd tussen Tanger en Tetouan aan de Marokkaanse Noordkust.

Windmolenpark

Energievoorziening en milieu: in totaal € 210 miljoen aan EIB-leningen. Deze zijn aangewend voor elektrificatie van plattelandsdorpen (€ 170 miljoen) en investeringen in waterzuivering voor 17 verstedelijkte gebieden in het wadi Sebou-bassin tussen Taza en Kenitra (€ 40 miljoen).

Regionale EU-Programma's

Marokko doet ook mee aan regionale EU-programma's waar meerdere Europese en Mediterrane partners tegelijk aan deelnemen. Het gaat hierbij om ongeveer 10% van de totale EU-hulp aan Mediterrane landen.

Politieke en veiligheidsprojecten

- EuroMed Justice (rechtspraak)
- EuroMed Police (politie)
- EuroMeSCo (onderzoek buitenlands beleid)
- Middle East Peace Process
- EuroMed Migration (migratie)
- the Malta seminars (training diplomaten)

Economische en financiële projecten

- Agadir overeenkomst 2004 (vrijhandelszone Egypte, Jordanië, Marokko en Tunesië)
- ANIMA en INVESTinMED (investeringspromotie)
- EuroMed Quality (kwaliteit van producten)
- EuroMed Market (aanpassing EU-regels)
- Femise (sociaal-economische onderzoeksinstellingen)
- FEMIP (ontwikkeling infrastructuur en private sector)
- MED-ADR (conflictoplossing commercie)
- Medibtkar (bedrijfsinnovatie)
- MEDSTAT (statistische samenwerking)
- EAMGM (integratie gasmarkt)
- IEMD (integratie elektriciteitsmarkt)
- MED-ENEC (energie-efficiëntie in bouwsector)
- MED-EMIP (dialog energiebeleid)
- MED-REG (regulatie energiesector)
- Vogelgriepbestrijding
- Civil Protection/Diasaster Management
- EMWIS, MEDA Water (water)
- SMAP (milieubescherming)

- EUMEDIS (promotie ICT)
- NATP (liberalisering telecom)
- Euromed Transport Programme (transportbeleid)
- Euromed Aviation Project (luchtruim en veilig luchttransport)
- Motorways of the Sea (zeetransport)
- EuroMed Satellite Navigation (GNSS) en Safemed (satelietverkeer en zeeveiligheid)

Sociale en culturele projecten

- EuroMed Audiovisual (filmsector)
- RIC (voorlichting over het Euro-Mediterraan Partnerschap)
- EuroMed Heritage (cultureel erfgoed)
- Anna Lindh Foundation (culturele dialoog)
- Training ambtenaren over het Euro-Mediterrane Partnerschap
- MEDA-ETE (beroepsopleiding)
- TEMPUS en Erasmus Mundus (uitwisseling hoger onderwijs)
- Enhancing Equality Men and Women
- Euromed Youth (uitwisseling)
- Euromed Civil Forum (maatschappelijke organisaties)
- EMSESC, TRESMED (contacten sociaal-economische raden)
- MED-PACT (stedenbanden)

Overige programma's

- CBC (projecten aan EU-grens)
- TAIEX (technische assistentie)
- TWINNING (kennisoverdracht van ministerie naar ministerie)
- SIGMA (overheidsmanagement)
- NIF (investeringen infrastructuur)

Bron: Europe Aid: Euro-Mediterranean Partnership. Regional Co-operation: An Overview of programmes and projects.

Hoe kijkt men vanuit Marokko naar de EU?

We hebben Sietske de Boer, een Nederlandse journaliste die in Marokko woont, op pad gestuurd om meningen over de EU te achterhalen van de Marokkaanse elite en van buitenlanders die in Marokko wonen en werken.

Bassima el-Hakkaoui, parlementslid van de islamitische PJD:

Als het Associatieverdrag inhoudt dat Marokko min of meer gemodelleerd wordt naar Europees voorbeeld, dan wil ik benadrukken dat Marokko weliswaar dicht bij Europa staat, maar onmiskenbaar een Arabische, islamitische en Afrikaanse identiteit heeft. Die staat onze ontwikkeling en modernisering niet in de weg, integendeel, maar het behoud van onze identiteit is belangrijk. Als jullie in Europa bang zijn voor de PJD, dan zeg ik: jullie moeten ons leren kennen. Wij zijn een jonge, moderne partij die de strijd aanbindt met terrorisme, armoede en corruptie.

Essalam Aarfan, coördinator IntEnt, EZ-adviesbureau voor Nederlandse investeerders: Belangrijker dan wetten is het om de mentaliteit van de mensen te veranderen. 'We hebben het altijd zo gedaan en dat moet zo blijven' helpt Marokko niet vooruit. Wat we hier nodig hebben, zijn dynamische mensen die niet bang zijn voor verandering en zelf verantwoordelijkheid en risico's durven nemen. Marokko heeft heel hard investeerders nodig! Het begin is niet gemakkelijk, daarom kunnen geïnteresseerden contact opnemen met IntEnt via www.ondernemenoverdegrens.nl

Fouad Abdelmoumni, directeur microkredietbank Al Amana:

Marokko kan natuurlijk niet alléén de kloof tussen noord en zuid overbruggen. De noodzaak om gezamenlijk op te trekken is enorm groot, en ik vind dat Europa meer moeite zou moeten doen. De EU zou moeten zeggen: 'ik heb de verantwoordelijkheid bij te dragen aan de verbetering van mijn omgeving, en aan het verminderen van de spanningen aan mijn grenzen.' Het is mooi wat er nu gebeurt, maar gezien de potenties én de moeilijkheden blijft het minimaal. Het gaat niet alleen om vrije handel, maar ook om uitwisseling van ideeën en personen!

Khadija Ryadi, voorzitter van de mensenrechtenorganisatie AMDH : Het EU-beleid wordt steeds restrictiever en er is steeds minder oog voor het menselijke aspect. Jullie willen wel de goedkope goederen uit Afrika, maar jullie weigeren de armoede te bestrijden en de mensen te helpen! Zo neemt de armoede in ons werelddeel alleen maar toe en daarmee de stroom illegale migranten. Voor hen houdt de EU zijn poorten dicht, terwijl het tegelijkertijd Marokko betaalt om de onderbetaalde gendarme van Europa te zijn. De EU sluit zijn ogen voor de schendingen van de mensenrechten van de migranten, binnen en buiten Europa, terwijl het in mijn ogen wel medeverantwoordelijk is.

Mohamed Darif, islamdeskundige Universiteit Hassan II:

Het is goed voor de bevolking dat de Marokkaanse wetgeving aangepast wordt aan de Europese criteria. Maar ik betwijfel of Marokko ooit zal voldoen aan de normen van de EU. Want koning Mohammed VI heerst én regeert. Hij is bovendien Bevelhebber der Gelovigen, het hoogste

islamitische gezag. In 2005 heeft hij nog gezegd dat Marokko nooit een 'état laïque' zal worden, een staat waarin godsdienst strikt een privézaak is. Dankzij de successen van de Hizbollah tegen Israël groeit in het overwegend soennitische Marokko het aantal sjiieten. Hun wereldbeeld staat nog verder af van westerse opvattingen, dus de polarisatie neemt alleen maar toe.

Monique Bidaoui-Nooren, onderwijsadviseur in Marokko:

Er gaat veel EU-geld naar Marokko, maar het onderwijs krijgt lang niet genoeg. Als er hier ergens in geïnvesteerd moet worden, dan is het wel in de kwaliteit van het onderwijs. Het liefst zou ik een heel nieuw onderwijssysteem creëren, om de jeugd te helpen, die niet alle kansen krijgt die ze verdient. Vergeet niet dat bijna de helft van de Marokkaanse bevolking jonger is dan dertig jaar! En soms vrees ik dat hier in Marokko een doordachte en samenhangende visie ontbreekt, dat men vandaag dit doet met geld van de VS, en morgen dat met een envelop van de EU.

Nadia Salah, redactiechef van Groupe Eco Medias:

De EU vergrijst, Marokko heeft een jonge bevolking die grote behoefte heeft aan opleidingen en aan werkgelegenheid. In de EU zijn mensen die allerlei opleidingen kunnen bieden, en tegelijkertijd is er behoefte aan arbeidskrachten. Waarom is dit belangrijke aspect helemaal vergeten in het nieuwe Associatieverdrag? Dit brengt geweld voort: onze jonge mensen die in Europa werk zoeken, komen om in gammele bootjes en huizen van illegale arbeiders in Europa worden in brand gestoken.

Salah Abdellaoui, directeur Amnesty International in Marokko:

Vooraf is het belangrijk dat er een einde komt aan de straffeloosheid van degenen die verantwoordelijk zijn voor de ernstige schendingen van de mensenrechten in het verleden, maar ook in het heden. Zij moeten berecht worden in een eerlijk proces. De EU zou daartoe veel meer politieke druk moeten uitoefenen, maar soms ontbreekt daartoe de wil – kennelijk om bepaalde projecten niet in gevaar te brengen. Het is nu wel verboden, maar nog steeds worden er mensen gemarteld door overheidsdiensten, en soms verdwijnt er iemand. Wij pleiten ook voor afschaffing van de doodstraf.

Democratie, mensenrechten en persvrijheid in Marokko

Democratie

Marokko is een constitutionele monarchie. De koning is staatshoofd, en regeert het land volgens een grondwet die op papier democratisch is. In 1997 werd een parlementair systeem met twee kamers en vijfjaarlijkse verkiezingen ingevoerd. De koning is echter almachtig gebleven doordat hij de premier, de belangrijkste ministers, regionale gouverneurs en alle belangrijke militairen en ambtenaren kan benoemen.

De verkiezingen en partijvorming zijn vrij, maar de koning behoudt zich het recht voor partijen te verbieden, vooral als die de monarchie ondermijnen. Dat geldt onder meer voor radicaal islamitische partijen die de koning niet als 'bevelhebber der gelovigen' accepteren. Marokko kent geen scheiding tussen godsdienst en staat.

Aanvankelijk was er hoop dat koning Mohammed VI de democratie serieus zou nemen, maar in 2002 wijzigde hij het kiesstelsel om te voorkomen dat de onafhankelijke (gematigd) islamitische volkspartij PJD in één klap de grootste partij in het parlement zou worden. Voor velen sloeg dit de hoop op meer democratie de bodem in. Dit verklaarde volgens waarnemers ook de historisch lage opkomst van 37 procent bij de verkiezingen van 2007.

Van de 325 parlementsleden worden er 295 gekozen uit de politieke partijen in het parlement, en 30 van nationale vrouwenkieslijsten.

Partijen in het parlement	kenmerk	zetels
Groupe de Rassemblement en de modernité	Lijstcombinatie van de gematigd islamitische PAM met nationalistische partij RNI	85
Groupe Istiqlaliens de l'unité et de l'égalitarisme	Nationalistische onafhankelijkheidspartij	55
Groupe Justice et développement (PJD)	Gematigd islamitische partij	46
Groupe de la Mouvanca	Vertegenwoordigt Berbers in Marokko	41
Groupe Socialiste (USFP)	Traditionele socialistische partij, tot 2007 de belangrijkste in het parlement	41
Groupe Constitutionnel	Koningsgezinde nationalist	26
Groupe d'alliance des forces progressistes et démocratiques	Groepering van linkse partijen	19
Députés du parti Travailleiste	Marxistische arbeiderspartij	4
Députés de la gauche démocratique unifié	Unie van progressieve splinterpartijen	4
Députés sans appartenance politique		3
Vacant		1
Totaal aantal zetels		325

De socialistische *Union Socialiste des Forces Populaires (USFP)* was tientallen jaren de grootste partij, gevolgd door de nationalistische *Istiqlal*. Ondanks de wijziging van het kiesstelsel door de koning boekte de islamitische partij *Justice et Développement (PJD)* in 2002 een enorme winst en werd met 42 zetels de derde factor in het parlement. Op de vierde plaats kwam de *Groupe de la Mouvanca* te staan, die de stem van de Marokkaanse Berbers vertegenwoordigt. In 2007 kon een tweede islamitische partij, de *Parti Authenticité et Modernité (PAM)* vanuit het 'niets' alle andere partijen passeren door een lijstcombinatie met de nationalistische partij RNI. Hieruit kwam de *Parti de Rassemblement et de Modernité* voort, nu de grootste in het parlement. De socialistische USFP zakte weg naar de vijfde plaats.

Strijd tegen radicale islam en terroristen

De strijd tegen de radicale islam is sinds 9/11 en een reeks zelfmoordaanslagen in Casablanca in 2003 een belangrijk thema in de Marokkaanse politiek.

De Hassan II moskee in Casablanca (foto: Jennifer M. Leighfield op www.sxc.hu)

De voorzichtige democratisering onder Mohammed VI lijkt onder andere ingegeven door zijn vaste voornemen een situatie als in Algerije te voorkomen. Marokko heeft een goede verhouding met de VS en behoorde tijdens de inval in Irak (net als Nederland) tot de *coalition of the willing*. Na de bomaanslagen in Casablanca in 2003 zijn honderden vermeende moslimmilitanten veroordeeld tot gevangenisstraffen. Zij eisen nog steeds herziening van hun processen omdat hun bekentenissen door marteling zouden zijn afgedwongen. In 2008 werden 190 vermeende islamitische militanten schuldig bevonden aan terroristische misdrijven en veroordeeld tot gevangenisstraffen van zes maanden tot levenslang. Hier zou ook een Marokkaans staatsburger bij zijn die was teruggestuurd vanuit Spanje. In februari 2008 meldden de autoriteiten dat ze een terroristennetwerk hadden opgerold dat werd geleid door Abdelkader Belliraj, die de dubbele Belgisch-Marokkaanse nationaliteit heeft. Zo'n 35 personen werden gearresteerd, onder wie de leiders van drie politieke partijen – Al-Badil al-Hadari, de Oumma-partij en de Partij van Gerechtigheid en Ontwikkeling (PJD). De minister-president vaardigde vervolgens een decreet uit waarin Al-Badil al-Hadari werd ontbonden en een rechtbank wees een aanvraag voor wettelijke registratie van de Oumma-partij af. De 35 personen werden geconfronteerd met een reeks aanklachten, zoals poging tot moord, witwassen van geld en het financieren van terrorisme. Sommige advocaten van de verdediging klaagden dat de autoriteiten hen geen volledige dossiers gaven, anderen meldden dat hun cliënten waren gemarteld in hechtenis. In 2008 zijn ook honderden leden van de grootste moslimbeweging in Marokko, *Al Adl wal Ihsan* (Rechtvaardigheid en Spiritualiteit), ondervraagd door de politie en zijn tenminste 188 van hen aangeklaagd wegens deelname aan verboden bijeenkomsten of lidmaatschap van een verboden organisatie.

De beweging speelt een belangrijke sociale rol voor arme Marokkanen en om onvrede te kanaliseren. In januari 2009 zijn vier websites van de beweging geblokkeerd. Wie naar de sites surft krijgt het bericht 'Adresse Introuvable' te zien.

Vrouwenrechten: hervorming van het familierecht (*Moudawana*)

Koning Mohammed VI maakt sinds zijn troonbestijging in 1999 een speerpunt van positieverbetering voor vrouwen. Onder andere zijn elf belangrijke hervormingen doorgevoerd in de *Moudawana*, het Marokkaans familierecht. Ingevoerd werden: gezinsverantwoordelijkheid voor beide echtgenoten, voogdijrecht voor volwassen vrouwen, een vereiste huwelijksleeftijd van achttien jaar, beperking van polygamie en uitbreiding van het echtscheidingsrecht van de vrouw. Marokkanen in het buitenland kunnen nu in het emigratieland trouwen. Desondanks is de positie van de Marokkaanse vrouw in verschillende lagen van de bevolking nog erg zwak.

Berbers en het Tamazight

Het 'Berbers' is de oorspronkelijke taal van Marokko en de moedertaal van een groot deel van de Marokkaanse bevolking. Onder de term Tamazight vallen drie grote dialecten: het Tarifit (Noord-Marokko), het Tamazight (midden-Atlasberbers) en het Tachelhit (Hoge Atlas en het zuidoosten van Marokko). Bij het opstellen van de eerste grondwet van het onafhankelijke Marokko in 1962 werden de islam en het Arabisch uitgeroepen tot de fundamenten van de Marokkaanse identiteit. Hierop volgde de arabisering van de samenleving en werd de Amazightaal en -cultuur, gezien als een bedreiging van de nationale eenheid van het land.

In 2001 liet Mohammed VI zich voor het eerst positief uit over de introductie van het Tamazight in het nationale onderwijs. In 2001 werd het IRCAM (Institut Royal de la Culture Amazighe) gevestigd in Rabat. Met de invoering van Tamazightonderwijs werd begonnen in 2003. Intussen werd de Parti Democratique Amazigh (PDA) verboden, komt de beloofde Tamazight omroep niet van de grond en zijn er nauwelijks Tamazight sprekende ambtenaren of tolken in gebieden waar velen het Arabisch niet beheersen.

Mensenrechten

Vriend en vijand zijn het erover eens dat de mensenrechtensituatie de afgelopen tien jaar aanzienlijk is verbeterd. In 1993 ondertekende Marokko de VN-Conventionen over marteling, discriminatie van vrouwen en de rechten van kinderen. Sinds dat jaar kent Marokko ook een 'minister voor de mensenrechten' en is de doodstraf niet meer uitgevoerd. De regering kondigde in 2007 afschaffing van de doodstraf aan. Deze beslissing lijkt te worden teruggedraaid voor gevallen van terrorisme.

In januari 2004 stelde de regering een waarheidscommissie in. Deze *Instance Equité et Réconciliation (IER)* moest schoon schip maken over de vele gevallen van politieke gevangenschap, marteling, verdwijning en intimidatie van politieke tegenstanders tussen 1956 en 1999. Doel is het boek over de mensenrechtenschendingen onder de voormalige koning Hassan II te sluiten en de slachtoffers en nabestaanden financieel te compenseren. Tijdens en na openbare hoorzittingen ontving de commissie bijna 17.000 getuigenissen en 23.000 verzoeken om compensatie. In het rapport van de commissie in 2006 werden 742 verdwijningen opgehelderd. Inmiddels hebben de families van 12.000 politieke slachtoffers van het regime van Hassan II financiële compensatie ontvangen.

De commissie deed belangrijke aanbevelingen, zoals het aanbrengen van een 'scheiding der machten', waardoor het veiligheids- en justitieapparaat onafhankelijk van de koning wordt. De uitvoering laat nog op zich wachten. Over de daders van de mensenrechtenschendingen mocht de commissie geen informatie geven, waardoor zij niet kunnen worden berecht. De door de regering ingestelde mensenrechtenraad (*Conseil Consultatif des Droits de l'Homme*) is belast met de voortzetting van het werk van de IER.

Amnesty International vat de mensenrechtensituatie in 2008 als volgt samen: *De vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vereniging en de vrijheid van vergadering werden nog steeds beperkt. Kritiek op de monarchie en opvattingen die in strijd waren met de officiële positie met betrekking tot andere politiek gevoelige onderwerpen, werden bestraft. De autoriteiten maakten gebruik van buitensporig geweld om demonstraties tegen de regering uit elkaar te slaan. Voorstanders van zelfbeschikkingsrecht voor de bewoners van de Westelijke Sahara werden lastiggevallend en vervolgd. Beschuldigingen van marteling werden niet onderzocht en slachtoffers van mensenrechtenschendingen uit het verleden kregen geen effectieve toegang tot gerechtigheid. De autoriteiten gingen door met het arresteren, detineren en collectief deporteren*

van duizenden buitenlandse staatsburgers. Ten minste vier personen werden ter dood veroordeeld, maar de regering handhaafde het 'de facto' moratorium op executies.

Onderdrukking van kritiek op de monarchie

Kritiek op de monarchie is nog steeds taboe. Mensenrechtenverdedigers, journalisten en anderen werden vervolgd wegens het ventileren van opvattingen die volgens de autoriteiten beledigend waren voor de koning en de koninklijke familie. Uiteindelijk verleent de koning vaak gratie, maar wel na jarenlange processen en dreiging met gevangenisstraf. De 18-jarige Yassine Bellasal is veroordeeld voor een leus die hij op een schoolmuur had geschreven: God, de natie, Barça. Een lollig bedoelde variant op het nationale motto van Marokko: God, de natie, de koning.

Barça verwijst naar de voetbalclub Barcelona.

Al sinds 2005 loopt er een proces – dat telkens uitgesteld wordt – tegen Nadia Yassine, de woordvoester van de moslimbeweging *Al Adl wal Ihsan*. Zij zou de koning hebben belasterd. Yassine wordt wel de *feministe met de hoofddoek* genoemd en is een veel gevraagd sprekerster in het buitenland.

Buitensporig gebruik van geweld

Veiligheidstroepen gebruikten in 2008 buitensporig geweld om demonstraties tegen de regering uit elkaar te slaan. Hiermee werd eens te meer benadrukt dat de autoriteiten verzuimden om een belangrijke aanbeveling van de *Instance Equité et Réconciliation (IER)* te implementeren. De IER riep in 2006 op tot verbeterde regulering van de veiligheidsorganen van de overheid.

Amnesty International schrijft in zijn jaarrapport 2009:

Op 7 juni 2008 zouden de veiligheidstroepen buitensporig geweld hebben gebruikt om een blokkade te beëindigen van de haven van Sidi Ifni die op 30 mei door demonstranten was opgeworpen. De veiligheidstroepen zouden rubberen kogels en traangas hebben afgevuurd en gebruik hebben gemaakt van wapenstukken en politiehonden. Ze maakten zich ook schuldig aan ongeautoriseerde invallen in huizen, het in beslag nemen van bezittingen, het verbaal en seksueel lastigvallen van mensen, en willekeurige arrestaties en detenties. Hierna werden 21 personen, onder wie vier leden van het Marokkaanse Centrum voor Mensenrechten (CMDH), aangeklaagd wegens 'gewelddadig gedrag'.

Veiligheidstroepen zouden buitensporig geweld hebben gebruikt om een geplande studentendemonstratie op de Cadi Ayyad Marrakesh-universiteit in mei te voorkomen. Ze vielen de universiteitscampus binnen, waarbij ze studenten mishandelden en willekeurig detineerden en persoonlijke bezittingen in beslag namen. Achttien leden van de Nationale Bond van Marokkaanse Studenten werden gearresteerd. In juni 2008 werden zeven personen veroordeeld tot gevangenisstraffen van één jaar voor gewelddadig gedrag. Ze beweerden allemaal dat ze in politiehechtenis waren gemarteld en mishandeld.

Discriminatie van en geweld tegen vrouwen

In januari 2008 verwelkomde het VN-Comité inzake de Uitbanning van Discriminatie van Vrouwen (CEDAW) stappen van de regering om discriminatie van vrouwen aan te pakken, maar riep ertoe op geweld tegen vrouwen strafbaar te stellen en actieve maatregelen te nemen om het te bestrijden. In november kondigde het ministerie van Sociale Ontwikkeling, Gezin en Solidariteit aan dat men bezig was een dergelijke wet te ontwikkelen. In december kondigde koning Mohammed VI nog een welkome maatregel aan, namelijk dat Marokko de bedenkingen intrekt die het had bij het ratificeren van het Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen.

Foto:
Leire Heras
(www.sxc.hu)

EU-bemoeienis met mensenrechten en democratie

Discriminatie – gevangenisstraffen wegens 'homoseksueel gedrag'

In januari 2008 handhaafde een hof van beroep de gevangenisstraffen tot tien maanden van zes mannen die waren veroordeeld wegens 'homoseksueel gedrag' in Ksar El-Kebir, in het noordwesten van Marokko. Ze waren in november 2007 gearresteerd nadat een privéfeestje dat ze hadden gehouden openlijk was veroordeeld als een 'homohuwelijk'. Volgens de Marokkaanse wet zijn seksuele relaties met wederzijds goedvinden tussen meerderjarigen van hetzelfde geslacht strafbaar.

Vluchtelingen, asielzoekers en migranten

Duizenden mensen die ervan werden verdacht illegale migranten te zijn, werden gearresteerd en collectief het land uitgezet, meestal zonder dat er rekening werd gehouden met hun behoefte aan bescherming en hun recht volgens de Marokkaanse wet om de beslissing tot deportatie aan te vechten of de redenen van deze beslissing te onderzoeken. Volgens de autoriteiten voorkwamen ze tussen januari en november 2008 ruim tienduizend pogingen tot immigratie. Sommige migranten zouden bij hun arrestatie of tijdens hun detentie of uitzetting het slachtoffer zijn geworden van buitensporig geweld en andere vormen van mishandeling; sommigen zouden voldoende voedsel en water zijn gedropt bij de grens met Algerije of Mauritanië.

Internetcensuur en persvrijheid

Eind 2007 heeft de actiegroep voor internetvrijheid - Global Voices Online - Marokko omschreven als 'de meest levendige zone voor de vrijheid van meningsuiting in islamitisch Noord-Afrika'. Niet gek dus, maar de situatie is verre van ideaal omdat er toch regelmatig journalisten en bloggers worden gearresteerd.

Hassan Rachidi vult sinds november 2006 een uur nieuws voor de Arabische tv-zender Al Jazeera. Al Jazeera laat mensen aan het woord die op de staatstelevisie niet aan bod komen, zoals islamisten, linkse activisten en liberalen. Toen de zender flink ruimte bood aan de islamisten rond de verkiezingen in september 2007 volgde een keiharde represaille van de Marokkaanse regering. Na reportages over een jongerenopstand in de havenstad Sidi Ifni, in juni 2008, werd Rachidi gearresteerd, dertien uur verhoord en van zijn persaccreditatie beroofd. Zijn beroepszaak mocht hij buiten de gevangenis afwachten, maar zijn informant, de mensenrechtenactivist Brahim Sabbaa al-Layl, kreeg zes maanden celstraf. Rachidi spreekt in een interview met Free Voices in september 2008 over een teruggang in de Marokkaanse mediavrijheid. Hij kent jonge journalisten die hun huis verkopen om een onafhankelijke krant te starten en in processen hoge boetes krijgen opgelegd waardoor zij failliet gaan. Daarom vindt Rachidi de sfeer ondemocratisch.

De vrijheid op internet gaat op en neer. In mei 2007 is Youtube vijf dagen geblokkeerd omdat er kritische filmpjes op te vinden waren over de Marokkaanse koning en over de annexatie van de Westelijke Sahara. Google Earth lag er in augustus 2008 even uit. Maar daarna mochten de websites toch weer. De websites van de moslimbeweging *Al-Adl wal-Ihsan* zijn in januari 2009 door de overheid geblokkeerd.

Volgens het Associatieverdrag van de EU met Marokko uit 2000 spelen democratie en mensenrechten een hoofdrol in de wederzijdse betrekkingen. Artikel 2 van de overeenkomst luidt: *Respect voor de democratische principes en fundamentele mensenrechten, vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, zal de interne en externe relaties inspireren van zowel de EU als van Marokko, en vormen een wezenlijk element van deze overeenkomst.*

Van 2007 tot en met 2010 besteedt de EU in Marokko € 28 miljoen voor 'goed bestuur' en mensenrechten. Dat is niet meer dan vier procent van het zuivere hulpbudget. Van deze 28 miljoen wordt € 20 miljoen besteed aan ondersteuning van het ministerie van Justitie en € 8 miljoen voor verbetering van de mensenrechtensituatie.

Overleg EU en Marokko in de Associatieraad (2007)

De ondersteuning van het Justitieapparaat moet leiden tot:

- Verbeteringen in het gevangenisstelsel, zoals opleiding van het personeel, opleiding en re-integratie van (ex-)gevangenen, opleidingscentra in gevangnissen;
- Betere opleiding van rechters en ambtenaren op het gebied van het gemoderniseerde familierecht.

De € 8 miljoen voor verbetering van de mensenrechtensituatie zijn bestemd voor ondersteuning van de aanbevelingen van de 'Commissie voor Rechtvaardigheid en Verzoening', waaronder schadeloosstelling van politieke slachtoffers van het bewind van Hassan II en de oprichting van een historisch documentatiecentrum over de bevindingen van deze commissie.

Naast deze miljoenen, die vooral door de Marokkaanse staat worden besteed, profiteren Marokkaanse maatschappelijke organisaties van het *European Initiative for Democracy and Human Rights (EIDHR)*. Binnen dit programma is van 2005 tot 2007 zo'n € 3 miljoen aan projecten gefinancierd met een looptijd van 1 tot 3 jaar. De *Association Medicale de Rehabilitation des victimes de la Torture* krijgt bijvoorbeeld € 150.000 om een centrum voor fysiotherapie voor slachtoffers van marteling op te zetten. En het *Syndicat National de la Presse Marocaine* ontvangt € 100.000 voor het inrichten van een documentatie-, onderzoeks- en studiecentrum voor journalisten in Rabat. Ook zijn er donaties gedaan voor de waarneming van de parlementsverkiezingen in 2007, een jeugdraad in Oujda, politieke participatie in Fès, het oprichten van een netwerk van Marokkaanse gehandicaptenorganisaties, het maken van animatiefilms over de nieuwe familiewet *Moudawana*, een organisatie in Nador die geweld tegen vrouwen bestrijdt en een forum van non-gouvernementele organisaties dat zich inzet voor de ontwikkeling van Noord-Marokko.

In haar laatste evaluatierapport uit april 2009 is de EU positief over de inspanningen van Marokko om de mensenrechtensituatie te verbeteren. Met name de hervormingen van het huwelijks- en familierecht (*Moudawana*) en het recente verbod op discriminatie van vrouwen worden toegejuicht. Marokko heeft dertien aanbevelingen van de Verenigde Naties geaccepteerd, heeft een wet ingevoerd ter bescherming van burgers tegen verdwijning en staat sinds april 2008 inspecties van de Mensenrechtencommissie van de VN toe.

Toch blijven er volgens de EU vele twistpunten:

- Het in overstemming brengen van de Marokkaanse wet met internationale rechtsverdragen ter bescherming van 'publieke vrijheden' (waaronder vrijheid van meningsuiting) toont geen voortgang.

- De scheiding der machten, ofwel het terugdringen van de invloed van de koning op het rechtsapparaat en het parlement, schiet niet op.
- Marokko voert de doodstraf niet uit, maar weigerde recent ondertekening van een VN-overeenkomst tot afschaffing hiervan.
- Ondanks de EU-hulp is er geen waarneembare verbetering in de situatie in gevangenissen, en duren overpopulatie, mishandelingen en detentie van minderjarigen op volwassenenafdelingen voort.
- Op het gebied van de vrijheid van meningsuiting is er geen vooruitgang. Een nationale mediacode blijft uit, en er zijn in 2008 processen tegen journalisten en media gevoerd, en er zijn diverse maatregelen getroffen die de persvrijheid belemmeren.
- De vrijheid om te demonstreren maakte een terugval door wegens toename van politiegeweld tijdens demonstraties en veroordelingen van demonstranten.
- De vrijheid van vereniging wordt gehinderd door het weigeren van erkenning en registratie van politieke organisaties, met name van moslimorganisaties en organisaties in de Westelijke Sahara.
- De vrijheid van taal en expressie voor minderheden: het creëren van een TV-kanaal voor uitzendingen in het Amazigh (Berbers), aangekondigd in 2006, is uitgebleven.
- Ondanks het internationale verbod op kinderarbeid worden volgens onderzoeken 600.000 kinderen jonger dan 15 jaar gedwongen om te werken. Goedkeuring van een wet tegen gedwongen inzet in het huishouden van meisjes onder de 15 blijft uit.
- Marokko wil de EU-regels voor het recht op het vormen van vakbonden en handhaving van goede arbeidsomstandigheden niet ondertekenen.

Ondanks 'artikel 2' van het Associatieverdrag verbindt de EU aan deze tekortkomingen op het gebied van vrijheden en burgerrechten geen maatregelen. Integendeel: de hulpgebden en de EIB-leningen zijn de afgelopen jaren sterk verhoogd.

Toekenning advanced status als EU-partner

In oktober 2009 kwamen de EU en Marokko een 'routekaart' overeen om Marokko een 'geavanceerde status' toe te kennen, waaronder nauwere samenwerking op het gebied van veiligheid en handel. Verscheidene EU-lidstaten stelden in april 2008 wel de voorwaarde dat Marokko zijn nationale wetten afstemt op wat in de EU gebruikelijk is en dat Marokko ook de rechten van migranten respecteert. In het geheel niet genoemd werden echter ernstige misstanden als de straffeloosheid voor folteraars en de intimidatie en 'administratieve detentie' van activisten voor de Westelijke Sahara.

Nu de EU de Westelijke Sahara wil opnemen in het *Advanced Status*-verdrag met Marokko, is er hevige kritiek. De Solidariteitsgroep Westelijke Sahara (SWS) in België is op 1 november 2008 begonnen met een protestpetitie en wijst op het Amerikaanse vrijhandelsverdrag met Marokko dat de Westelijke Sahara wél uitsluit, overeenkomstig de uitspraken van de VN. Eerder al stemde de EU in met opname van de Westelijk Saharaanse zeevaten in het EU-Marokkaanse visserijakkoord. Volgens de SWS importeert de EU ook illegaal fosfaat uit de Bou Craa-mijnen in de Westelijke Sahara. Kortom: het lijkt erop dat de belangen van de democratie, het zelfbeschikkingsrecht van de Saharanen en tal van andere

Menouar Alem (l), Marokkaans vertegenwoordiger bij de EU in Brussel, heeft het visserijakkoord met de EU getekend (2005).

burgerrechten voor de EU ondergeschikt zijn aan het belang van samenwerking op het gebied van veiligheid en economische vrijhandel.

Van 1977-1991 heeft de verzetsbeweging Polisario zich gewapenderhand verzet, maar daarna is in bezet gebied een niet-gewelddadige verzetsbeweging ontstaan. Er zit ook een VN-vredesmacht in het gebied: MINURSO. Aminatou Haidar, een belangrijk leidster van Polisario, kreeg in 2008 de Robert F. Kennedy Human Rights Award. Een groot deel van de oorspronkelijke bevolking leeft in vluchtelingenkampen in Algerije. Sinds 1975 riep de Verenigde Naties Marokko in meer dan 100 resoluties tot de orde. Frankrijk en de VS houden Marokko echter de hand boven het hoofd, geven militaire assistentie en stonden Marokko toe het afgesproken referendum over de Westelijke Sahara te traineren. De toenmalige VN-vertegenwoordiger voor dit gebied, de Nederlander Peter van Walsum, kreeg de partijen tussen juli 2007 en maart 2008 vier keer aan de onderhandelingstafel, maar zonder succes.

Honderden Saharaanse activisten werden in 2008 gearresteerd. Sommigen werden vrijgelaten, anderen werden veroordeeld wegens gewelddadig gedrag. Velen klaagden dat ze tijdens hun ondervraging waren gemarteld of mishandeld en dat informatie die door middel van marteling zou zijn verkregen, als bewijs werd gebruikt voor veroordelingen.

US Coast Guard traint Marokkaanse Koninklijke Marine (2009) (foto: US Coast Guard op Flickr.com)

De relatie Nederland-Marokko

400 jaar

Sinds het aantreden van Mohammed VI in 1999 zijn de banden tussen Marokko en Nederland aangehaald. Dat is logisch omdat de nieuwe koning wil afrekenen met Marokko's repressieve verleden, meer democratie toestaat en de positie van de Berbers en de vrouwen heeft verbeterd. De 400 jaar oude relatie tussen Nederland en Marokko is in 2005 groots gevierd, o.a. met een Marokko-tentoonstelling in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Ook verscheen het boekje *400 jaar relaties tussen Marokko Nederland* van Dr. Herman Obdeijn en Drs. Paolo de Mas.

Marokkanen in Nederland

In 1961 waren er drie Marokkanen in Nederland met een geldige verblijfsvergunning, in 2008 zijn het er ruim 330.000. De Marokkaanse gemeenschap heeft inmiddels parlementariërs (o.a. Mohammed Rabbae, Samira Bouchibti en Khadija Arib), een burgemeester (Mohamed Aboutaleb, Rotterdam), schrijvers (o.a. Khalid Boudou, Abdelkader Benali en Rachid Novaire) en voetballers (o.a. Mounir El Hamdaoui, Ismaïl Aissati, Ibrahim Afellay) voortgebracht. Net als in Frankrijk is er een elite ontstaan die volwaardig deelneemt aan de Nederlandse samenleving en die zich ook inzet voor de ontwikkeling van Marokko. Een voorbeeld is de oprichting van het Marokko Fonds in 2005. De overmakingen van Marokkanen in Europa zijn een essentiële bron van deviezen voor de Marokkaanse economie. Een paar procent van de Nederlandse Marokkanen keert uiteindelijk weer terug naar Marokko. Jaarlijks maakt Nederland ruim 100 miljoen aan uitkeringen (AOW, WAO) over naar remigranten in Marokko, zo blijkt uit cijfers van de Sociale Verzekeringsbank.

Nederlanders in Marokko

Ook wonen er volgens het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken inmiddels ruim 300 Nederlanders in Marokko. Twee van hen hebben prachtige boeken geschreven over Marokko: Kees Beekmans, bekend van zijn avonturen als leraar aan een zwarte school in Amsterdam, publiceerde *Marokko voor Beginners (mei 2007, uitgeverij L.J. Veen)*. Sietske de Boer schreef een prachtig portret over een Marokkaanse familie van politieke activisten: *Jaren van Lood: een Marokkaanse familiechroniek 1913-1999 (februari 2000, uitgeverij Bulaaq)*.

In juni 2006 heeft de Nijmeegse Radboud-universiteit in Marokko het NIMAR gevestigd, het Nederlands Instituut in Marokko, dat vooral probeert hogescholen en universiteiten uit Marokko en Nederland te laten samenwerken, o.a. door Nederlandse studenten een tijdje in Marokko te laten studeren of Marokkaanse studenten in Nederland. Het instituut wordt betaald door het Nederlandse ministerie van Onderwijs.

Handel en investeringen

De waarde van de directe investeringen van Nederlandse bedrijven in Marokko bedroeg in 2007 € 120 miljoen. De laatste jaren is er groei, maar het niveau van 2003 (164 miljoen) is nog niet bereikt. Nederlandse bedrijven in Marokko zijn o.a. ABN-AMRO, Philips, Unilever, AKZO en enkele confectiebedrijven en akker- en tuinbouwondernemingen. In Rotterdam zit het Handels- en Investerings-Centrum Marokko (HIC Marokko). Deze instelling richt zich sinds 2002 op ondernemers en investeerders die interesse hebben in de Marokkaanse markt. Er zijn lokale steunpunten in Casablanca, Nador, Oujda, Tanger en Rabat.

Nederlandse ontwikkelingsprojecten in Marokko

Marokko staat niet op de Nederlandse lijst voor ontwikkelingssamenwerking. Wel is er de Faciliteit Strategische Activiteiten Mensenrechten en Goed Bestuur (FSA), van Buitenlandse Zaken, met name gericht op Arabische landen (jaarlijks € 2 miljoen in totaal). Daarnaast is er het MATRA-programma gericht op bevordering van goed bestuur en de *civil society*. Voor nieuwe EU-lidstaten, kandidaatlidstaten en de landen binnen het *European Neighbourhood Policy* (in totaal zo'n twintig landen) wordt hiervoor jaarlijks € 18 miljoen uitgetrokken. In de Mediterrane regio hebben Marokko en Jordanië prioriteit. De MATRA-uitgaven variëren per jaar, maar voor Marokko gaat het om enkele miljoenen per jaar. De laatste jaren hebben zo'n 75 Nederlandse non-gouvernementele organisaties hiermee kleine projecten uitgevoerd. Onder het programma zijn ook Marokkaanse diplomaten opgeleid aan Instituut Clingendael in Den Haag.

Gezamenlijk Actieprogramma

Tijdens een bezoek aan Marokko van minister Verhagen (Buitenlandse Zaken) in november 2008 kwamen Nederland en Marokko een Gezamenlijk Actieprogramma overeen. De voornaamste actiepunten zijn:

- Intensiveren van de politieke dialoog met de Marokkaanse regering en maatschappelijke organisaties
- Bezoek van de Nederlandse minister-president aan Marokko
- Handelsbevordering door onder andere overleg over landbouw en duurzame productie
- Uitwisseling van informatie tussen douane- en belastingdiensten ter bestrijding van criminaliteit en fraude
- Uitwisseling van kennis over sociale vraagstukken, gezondheidszorg en jeugdbeleid
- Bestrijding van illegale migratiestromen en van migrantensmokkel
- Samenwerking in strafzaken en overdracht van de strafvervolging
- Handhaven van de militaire samenwerking bij o.a. terrorismebestrijding in NAVO- en EU-verband
- Uitwisseling op gebied van onderwijs en cultuur, onder andere door het verstrekken van beurzen.

Protest van Werklozen in Sidi Ifni in 2005
(foto: Swiatoslaw Wojtkowiak's op Flickr.com)

Marokkanen in Nederland over de EU

Anass Bendrif, Forum-instituut voor multiculturele ontwikkeling:

Men doet in Europa aan selectiedemocratie; men wil geen islamitisch-politieke partijen, men steunt dan ook nauwelijks politiek-islamitische NGO's. Men is bang dat dit leidt tot het aan de macht komen van de politieke islam, net als in Algerije en in Palestina: Hamas. Men heeft liever een lichte dictatuur; geen Saddam, maar eerder een Hassan II light, zoals zijn zoon, Mohammed VI. Samenwerking is uiteraard goed, maar het is belangrijk om de situatie te verbeteren en dat Europa eisen blijft stellen. Na de aanslagen van 2003 zijn er 2000 mensen veroordeeld zonder eerlijk proces of duidelijke betrokkenheid; financiën zouden afhankelijk moeten zijn van de ontwikkeling van een rechtvaardig rechtssysteem, persvrijheid en een verbetering van arbeidsomstandigheden.

Brahim Fattah, Instituut voor Publiek en Politiek:

Het nabuurschapsbeleid is erg belangrijk voor Marokko en de EU. In het verleden handelde Marokko namelijk vooral met Frankrijk en Spanje. Nu moet het land zelf contact onderhouden met de EU en dat is goed. De EU en Marokko werken intensief samen op het gebied van ecostron, ook zijn er microkredieten beschikbaar om lokale bedrijven te stimuleren, worden er windmolens neergezet en wordt duurzame landbouw ontwikkeld. Van Tanger tot Oujda wordt er geïnvesteerd in de noordelijke kuststrook. Kortom: er wordt veel gedaan. Er zou wel meer aan uitwisseling tussen studenten gedaan kunnen worden, dat geeft ook de jongeren hoop en perspectief. Op het gebied van wet- en regelgeving moet de EU meer gaan samenwerken met Marokko.

Nadia Bouras (historica, lid Conseil Supérieur des Marocains à l'Étranger):

Het is goed dat Marokko verder kijkt dan alleen de Noord-Afrikaanse landen en juist naar Europa. Samenwerking op economisch vlak levert natuurlijk winst op, maar belangrijk is ook dat samenwerking een ideologisch doel dient; de wereld en de EU zijn gebaat bij een democratischer en opener Marokko waar mensenrechten gerespecteerd worden. Marokko is echter wel een gelijkwaardige partner, het moet dus niet zo zijn dat de EU een scheidsrechter is en Marokko constant op de vingers tikt, vaak is media-aandacht al voldoende.

Samira Bouchibti, parlementslid PvdA:

Corruptie, bureaucratie en cliëntelisme staan effectieve liberalisering en marktwerking in de weg. Europa zou dit soort punten op de agenda moeten zetten. Hetzelfde geldt voor de mensenrechtensituatie, democratische ontwikkeling en vrijheid van meningsuiting; schendingen moeten veroordeeld worden. Bij vooruitgang hoort verantwoordelijkheid. Een snelweg van Marrakech naar Casablanca aanleggen is niet voldoende, het gaat ook om een snelle weg naar mensenrechten en democratie. Respect hiervoor dient universeel te zijn; alle 'Guantanamo's' moeten verdwijnen, niet enkel in Marokko: gelijke monniken gelijke kappen.

Even terugkijken...

In het begin van deze gids zoomden we in op het land Marokko en de relatie met de EU. Vele feiten en meningen passeerden de revue.

Bruno Dethomas (vertegenwoordiger van de EU in Marokko) vindt dat in Marokko alles draait om economische vooruitgang. Volgens hem brengt dat de *stabiliteit die vereist is om sociale en politieke rechten te waarborgen*. Hij vindt dat Marokko de economische groei moet aanwenden om zelf te gaan investeren in armoedebestrijding.

Salah Abdellaoui (directeur Amnesty International Marokko) is daarmee niet tevreden. Hij vindt dat de EU moet toezien dat daders van mensenrechtenschendingen, nu en in het verleden, moeten worden gestraft. De EU zou daartoe veel meer politieke druk moeten uitoefenen, maar Abdellaoui vreest dat de wil daartoe vaak ontbreekt *kennelijk om bepaalde projecten niet in gevaar te brengen*. Dat klinkt niet onlogisch, zolang een EU-land als Nederland voor honderden miljoenen fregatten mag bouwen voor de Marokkaanse koning.

Samira Bouchibti (parlementslid PvdA) vindt dat de EU desondanks de schendingen van de rechten van politieke tegenstanders, gevangenen en West-Saharaanse activisten moet veroordelen.

Bassima el-Hakkaoui (parlementslid van de gematigd islamitische partij PJD) vindt dat de EU zich te veel laat leiden door angst voor terrorisme, en daardoor contact met democratische gekozen islamitische partijen uit de weg gaat. *Als jullie in Europa bang zijn voor de PJD, dan zeg ik: jullie moeten ons leren kennen. Wij zijn een jonge, moderne partij die de strijd aanbindt met terrorisme, armoede en corruptie*. Anass Bendrif van het multicultureel instituut Forum spreekt zelfs van het bedrijven van selectiedemocratie door de EU.

Een van de grootste grieven van Europees georiënteerde Marokkanen, is dat de relatie van de EU met Marokko op handel en veiligheid is gericht, terwijl het vrije verkeer van personen steeds moeilijker wordt door het anti-immigratiebeleid. Waarom investeert de EU niet meer in onderwijs om de toekomstmogelijkheden van jongeren in Marokko te vergroten? Waarom worden jonge Marokkanen (30 procent van de bevolking) niet gezien als welkome aanvulling op de vergrijzende Europese arbeidsmarkt?, vraagt Nadia Salah (redactiechef Groupe Eco Medias) zich af.

Kan het anders, kan het beter?

Wat vindt u van de activiteiten van de EU in Marokko?

Wat zou u als EU-baas in Marokko doen?

Mail ons op dubbelx@alternativeview.nl

We gaan uw ideeën gebruiken voor een brief aan de baas van de Europese Unie in Marokko.

Meer weten over de EU in Marokko?

EU-delegatie in Marokko: www.delmar.ec.europa.eu

Projecten Europese Investeringsbank in Marokko: www.eib.org/projects/loans/regions/mediterranean-countries/ma.htm

European Neighbourhood Policy: www.enpi-info.eu

Euro-Mediterranean Human Rights Network:
www.euromedrights.org

Website Europese Commissie over het Euromediterrane Partnerschap:
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed

Marokkaanse vlag

ISBN/EAN nummer: 978-90-814828-1-3

1^e druk

Verschijningsdatum: 1-11-2009

Auteur: F. Hendriks

Assistentie onderzoek, interviews en redactie:

S. Streefkerk (UvA, afdeling politicologie)

I. Flos (UvA, afdeling politicologie)

S. de Boer

F. Siddiqui

Grafisch ontwerp en drukwerk:

Drukkerij Raddraaier, Amsterdam

Foto's:

EIB, EuropeAid, ENPI Info Centre, Meda Water, NAVO, S. de Boer, www.sxc.hu, Flickr.com

Uit deze uitgave mag vrij geciteerd worden.

Uitgever: St.Dubbel X - XX4Cs Foundation www.alternativeview.nl/stichting.htm

Subsidiegevers:

Reisadvies Marokko 5 juni 2009

In het 'reisadvies Marokko' adviseert het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken toeristen 'extra waakzaam' te zijn. In 2007 bliezen vijf zelfmoordterroristen zichzelf op bij een politieactie in Casablanca en viel er een dode bij een bomaanslag. Het advies is grote groepen mensen en demonstraties te mijden. Op drugsmokkel en seks met kinderen staan zware straffen. *Daar de soevereiniteit van Marokko over de Westelijke Sahara internationaal niet wordt erkend en Nederland ter plaatse geen diplomatieke vertegenwoordiging heeft, kan in dit gebied maar beperkte bijstand worden verleend aan Nederlanders in nood.*

Eén op de vier wegen in Marokko wordt aangelegd met steun van de Europese Unie.

Deze gids

Jaarlijks maken miljoenen bezoekers kennis met de toeristische kant van Marokko: de beroemde markten van Marrakech, de statige Moorse stad Fez en de berberdorpen in het Atlasgebergte. Deze gids laat een aanvullende werkelijkheid zien. Op basis van actuele gegevens maak je kennis met de macht van het Marokkaanse koningshuis en een parlement dat mondjesmaat inspraak heeft. Met toenemende vrouwenemancipatie, de opkomst van islamitische partijen, het streven naar erkenning van de Berberbevolking en de onderdrukking van de onafhankelijkbeweging in de Westelijke Sahara. Jaarlijks ontvangt de Marokkaanse regering EU-steun voor tientallen grote en kleine ontwikkelingsprojecten. Voor bijna evenveel geld mag het wapens bestellen in EU- en NAVO-landen (waaronder Nederland) om terrorisme en illegale migratie te bestrijden. Intussen wil de EU dat het land werkt aan democratisering en het garanderen van mensenrechten. Heeft de EU-politiek het gewenste effect? We laten de feiten spreken en laten Marokkanen in Marokko en in Nederland aan het woord. Wat bereikt de EU met zijn *European Neighbourhood Policy* en welk beeld hebben Marokkanen van de EU?